

ถอดบทเรียน การจัดการอาหารในโรงเรียน และแนวทางการขยายผล

จากผลผลิตโครงการ ถอดบทเรียนความสำเร็จเพื่อขยายผล
กรณีศึกษา: โรงเรียนประถมศึกษาและขยายโอกาสที่มีพัฒนาการ
ในการจัดการอาหารและโภชนาการที่ดีเพื่อแนวทางขยายผล

ถอดบทเรียนความสำเร็จเพื่อขยายผล
กรณีศึกษา: โรงเรียนประถมศึกษา และขยายโอกาสที่มีพัฒนาการ
ในการจัดการอาหารและโภชนาการที่ดีเพื่อแนวทางขยายผล

เขียนและเรียบเรียง โดย นางสาว ฅัญฐณิชา แปงการिया
สนับสนุนข้อมูล โดย นายกมลพัฒน์ มากแจ้ง
ภาพประกอบและพิสูจน์อักษร โดย จอม โภชะเจริญ

ผลงานชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ ถอดบทเรียนความสำเร็จเพื่อขยายผล
กรณีศึกษา: โรงเรียนประถมศึกษาและขยายโอกาสที่มีพัฒนาการในการจัดการอาหารและโภชนา-
การที่ดีเพื่อแนวทางขยายผล
จัดทำขึ้นโดยแผนงานวิจัยนโยบายอาหารและโภชนาการ เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ (FHP)
สำนักงานพัฒนาสุขภาพระหว่างประเทศ (IHPP) ปี 2563

รายนามคณะผู้วิจัยและคณะที่ปรึกษา
นางสาว ฅัญฐณิชา แปงการिया
นาย กัณณพนธ์ ภัคดีเศรษฐกุล
นางสาว พเยาว์ ผ่อนสุข
ดร.ภญ. อรทัย วลีวงศ์
ทพญ. ศิริวรรณ พิทยรังสฤษฏ์

ด้วยการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

เนื้อหาในเอกสารนี้ เป็นความเห็นทางวิชาการของผู้เขียน มิใช่ความเห็นของหน่วยงานและองค์กรผู้
สนับสนุน

คำนำและกิตติกรรมประกาศ

ประเทศไทยมีนโยบายสนับสนุนโรงเรียนในเรื่องอาหารและโภชนาการมาอย่างยาวนาน มีหลากหลายหน่วยงานที่เห็นความสำคัญเรื่องอาหารและโภชนาการต่อการพัฒนาการและสุขภาพของเด็กนักเรียน อย่างไรก็ตามมีเพียงโรงเรียนไม่กี่โรงเรียนเท่านั้นที่สามารถจัดการกับอุปสรรคเช่น ทรัพยากรงบประมาณและจำนวนบุคลากรที่ไม่เพียงพอ จนสามารถเป็นโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จสามารถบริการอาหารที่ต่อสุขภาพให้นักเรียน จัดการสิ่งแวดล้อมและให้ความรู้เรื่องโภชนาการ จนนักเรียนมีความรู้เรื่องโภชนาการ มีพฤติกรรมการรับประทานอาหารที่ดีและมีสุขภาพที่แข็งแรงขึ้นในที่สุด คณะผู้วิจัยจึงมีความต้องการถอดบทเรียนโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จเหล่านี้เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและขยายผลความสำเร็จ

หนังสือเล่มนี้มีจุดประสงค์ในการถ่ายทอดความรู้แนวคิดและประสบการณ์จากโรงเรียนขนาดต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการอาหารและโภชนาการเพื่อให้นักเรียนได้รับประทานอาหารและมีสุขภาพที่ดีได้ เพื่อให้โรงเรียนอื่นๆ ได้รับแรงบันดาลใจ เริ่มต้นนำไปปรับใช้ในโรงเรียนของตน และไม่ใช่ว่าเพียงแต่โรงเรียนเท่านั้นที่มีบทบาทในการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน แต่การศึกษาครั้งนี้ยังได้เสนอบทบาทของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ปกครอง และชุมชนที่เข้ามาร่วมมือกับโรงเรียนจนประสบความสำเร็จ

นอกจากแรงบันดาลใจสำหรับโรงเรียนต่าง ๆ แล้ว การศึกษาครั้งนี้ยังได้รับข้อคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญในประเด็นการขยายผลเพื่อเป็นแรงบันดาลใจในการพัฒนานโยบายที่เกี่ยวข้องของหน่วยงานต่าง ๆ ให้ดีมากยิ่งขึ้น เช่น การปรับปรุงการจัดสรรงบประมาณอาหารกลางวัน การสร้างระบบการติดตามประเมินอาหารและสุขภาพนักเรียนแบบบูรณาการ หรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านจะได้ทราบถึงสถานการณ์การจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน ปัญหาและอุปสรรค แนวทางในการแก้ไขและพัฒนา นโยบายเพื่อขยายผลความสำเร็จ เพื่อประเทศไทยจะได้มีนักเรียนที่สุขภาพดี สามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตต่อไป ผู้เขียนขอขอบคุณคณะที่ปรึกษาจากสำนักงานพัฒนาโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ ที่คอยให้คำแนะนำด้านวิชาการ บุคลากรในโรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทุกท่านที่ให้การต้อนรับและความร่วมมือในการศึกษาเป็นอย่างดี ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ และขอขอบคุณการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มา ณ โอกาสนี้

อภิธานคำย่อ

กทม. กรุงเทพมหานคร

กศน. สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

ตชด. กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน

พขอ. คณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ

พม. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

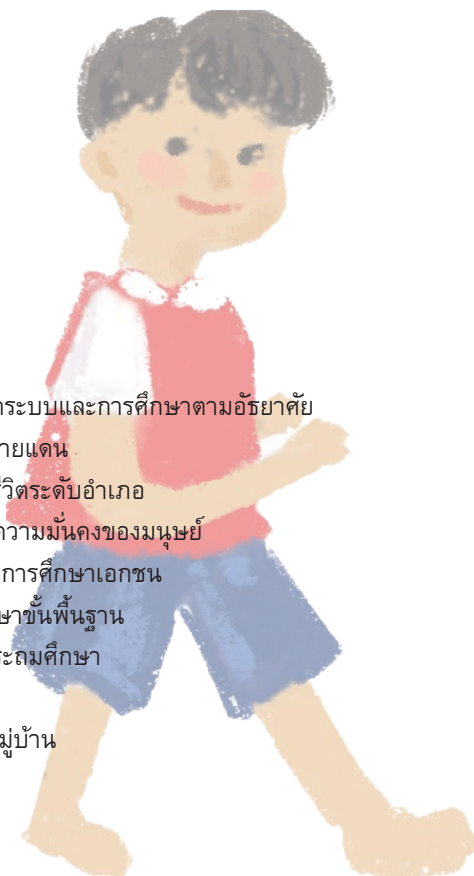
สช. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน

สพฐ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สพป. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

อปท. องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น

อสม. อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

สารบัญ

ทำไมเราถึงต้องช่วยจัดการอาหาร และโภชนาการในโรงเรียน	1
ประเทศไทยทำอะไรแล้วบ้าง ในการดูแลจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน	5
โรงเรียนจะสามารถจัดการอาหาร และโภชนาการที่ดีต้องทำอย่างไร	13
โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จเริ่มต้น และมีกระบวนการอย่างไร	19
โรงเรียนควรจะกำหนดนโยบายอย่างไร	21
ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขของโรงเรียน	33
ปัญหาที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้	45
ข้อเสนอแนะจากโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ	49
เป้าหมายของการขยายผลการจัดการอาหาร และโภชนาการในโรงเรียน และแนวทางที่ควรขยายผลต่อไป	51
บทสรุป	55
เอกสารอ้างอิง	61

ทำไมเราถึงต้องช่วยจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน

“เด็กวันนี้คือ ผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า” เป็นวลีที่หลายคนต้องเคยได้ยิน ทุกคนต่างรู้ว่าการพัฒนาเด็กเป็นเรื่องที่สำคัญ ไม่ใช่แค่สำคัญกับปัจจุบัน แต่เป็นการสร้างอนาคตของสังคมและประเทศชาติ เด็กในฐานะเดิมนั้นของอนาคตควรได้รับการคุ้มครอง ป้องกัน ดูแลให้สามารถเจริญเติบโต มีพัฒนาการและศักยภาพในการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมดำรงชีวิตในสังคมในระดับสากล สหประชาชาติได้มีการพัฒนาอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ปี 2532 (Convention on the Rights of the Child 1989: CRC) ที่ย้ำเน้นถึงหลักของสิทธิเด็กว่า เด็กมีสิทธิในการอยู่รอด สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา และสิทธิในการมีส่วนร่วม¹และในประเทศไทยมีพระราชบัญญัติ คุ้มครองเด็ก² ปี 2546 ที่ได้ระบุไว้ว่า “การปฏิบัติต่อเด็กไม่ว่ากรณีใด ให้คำนึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ และไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม” โดยผู้ปกครองต้องดูแลเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน และพัฒนาเด็ก ไม่ให้อยู่ในภาวะอันน่าจะเกิดอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ และนอกจากผู้ปกครองเองแล้ว ผู้ที่ดำรงตำแหน่งราชการที่มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ปลัดกระทรวง ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้อำนวยการเขต นายอำเภอ ไป

จนถึงผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่างก็มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ ไม่ว่าเด็กจะมีผู้ปกครองหรือไม่ก็ตาม รวมถึงหน้าที่ในการดูแลและตรวจสอบสถานที่รับเลี้ยงเด็กด้วย

สำหรับเด็ก ๆ แล้วโรงเรียนเป็นสังคมเรียนรู้แรกสำหรับพวกเขา เด็ก ๆ ควรจะได้ใช้ชีวิตในสถานที่ที่ปลอดภัย ได้อยู่ในสถานแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ในที่นี้ไม่ใช่การเรียนรู้หนังสือตำราเท่านั้น แต่ยังเป็นโอกาสที่เขาจะได้เรียนรู้สังคมภายนอกครอบครัวและทักษะชีวิตผ่านการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ๆ ผ่านการเล่นและการกิน ปัจจุบันได้มีนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ที่มุ่งหวังในการพัฒนาสมอง (Head) จิตใจ (Heart) ทักษะการปฏิบัติ (Hand) และสุขภาพ (Health) ดังนั้นการเรียนรู้ในโรงเรียนจึงไม่ได้จำกัดอยู่ภายในห้องเรียนเท่านั้น โรงเรียนควรจัดสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียน ทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพแวดล้อมทางกายภาพให้เหมาะสมต่อการเรียนรู้ของเด็ก

การศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนา แต่การจะเรียนรู้ศึกษาได้อย่างเต็มที่ ผู้เรียนจำเป็นจะต้องมีสุขภาพที่แข็งแรง มีภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่มีอาการเจ็บป่วยพร้อมที่จะเรียนรู้ ประเทศไทยจึงได้มีโครงการที่ส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนหลากหลายโครงการ เช่น โครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โครงการนักเรียนไทยสุขภาพดี โครงการเด็กไทยไม่กินหวาน และโครงการเด็กไทยแถมใส่ซุส อาหารเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการส่งเสริมสุขภาพวัยเรียนที่ได้รับความสำคัญอย่างมากมาโดยตลอด

รู้หรือไม่

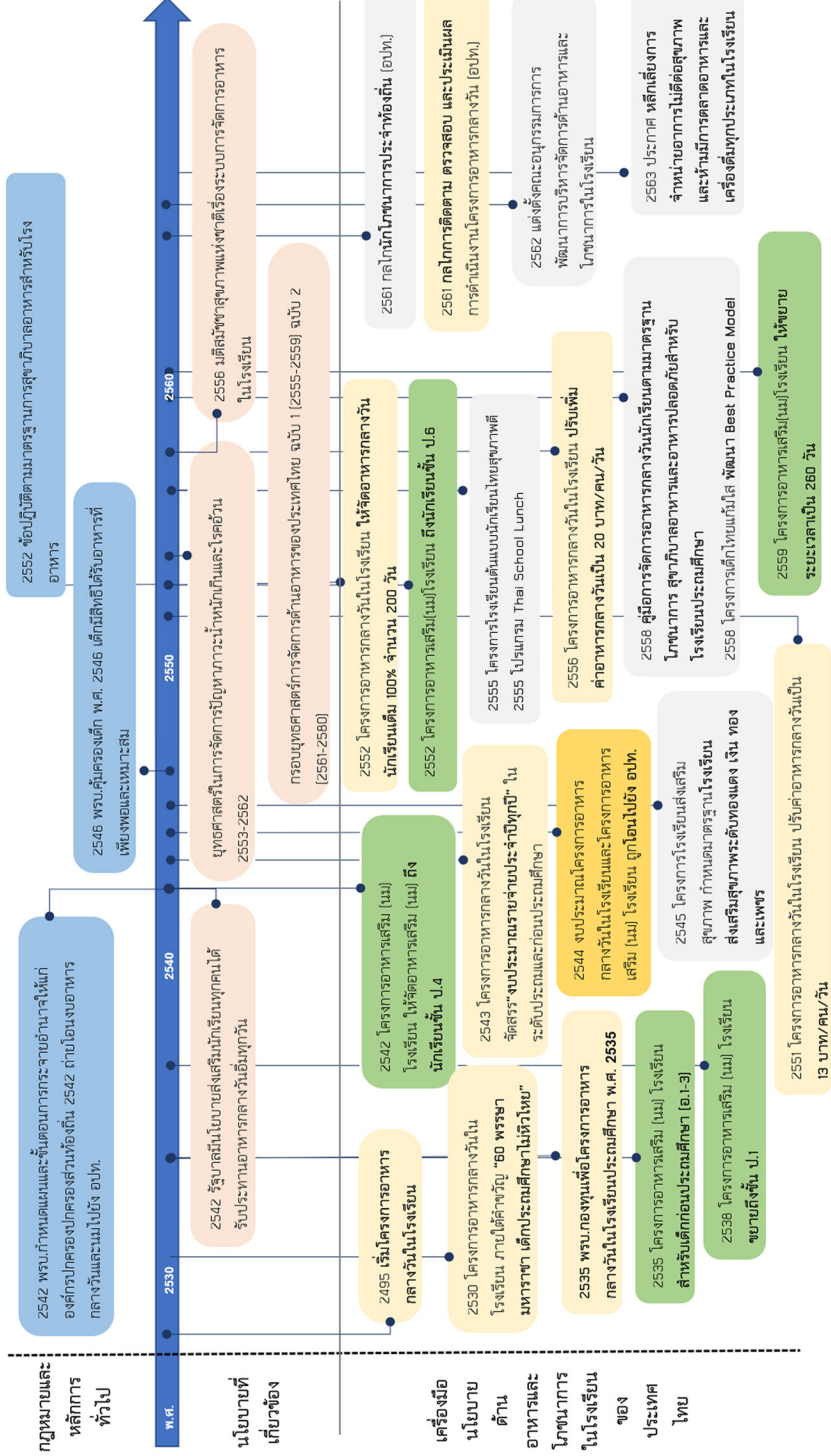
ว่าปัจจุบันมียุทธศาสตร์โลกว่าด้วยการจัดการอาหาร กิจกรรมทางกายและสุขภาพ (Global strategy on Diet, Physical Activity and health: DPAS, 2004) ที่ให้ความสำคัญกับโรงเรียนในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่มีอิทธิพลสำคัญต่อชีวิตและสุขภาพของเด็ก ข้อเสนอสำคัญคือรัฐควรมีนโยบายที่สนับสนุนให้โรงเรียนมีนโยบายหรือโครงการที่ส่งเสริมอาหารที่ดีต่อสุขภาพแก่นักเรียนและควรพิจารณาร่วมกับผู้ปกครองและหน่วยงานที่รับผิดชอบในการเชื่อมโยงกับผู้ปลูกอาหารในท้องถิ่นเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน นอกจากนี้ ควรสนับสนุนให้โรงเรียนจำกัดการวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่มีเกลือ น้ำตาล และไขมันสูงในโรงเรียน และควรสนับสนุนข้อมูลด้านสุขภาพ ปรับปรุงความรู้ด้านสุขภาพ และส่งเสริมอาหารเพื่อสุขภาพ กิจกรรมทางกาย และพฤติกรรมสุขภาพอื่น ๆ แก่เด็กนักเรียนด้วย

ประเทศไทยทำอะไรแล้วบ้างในการดูแล จัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน

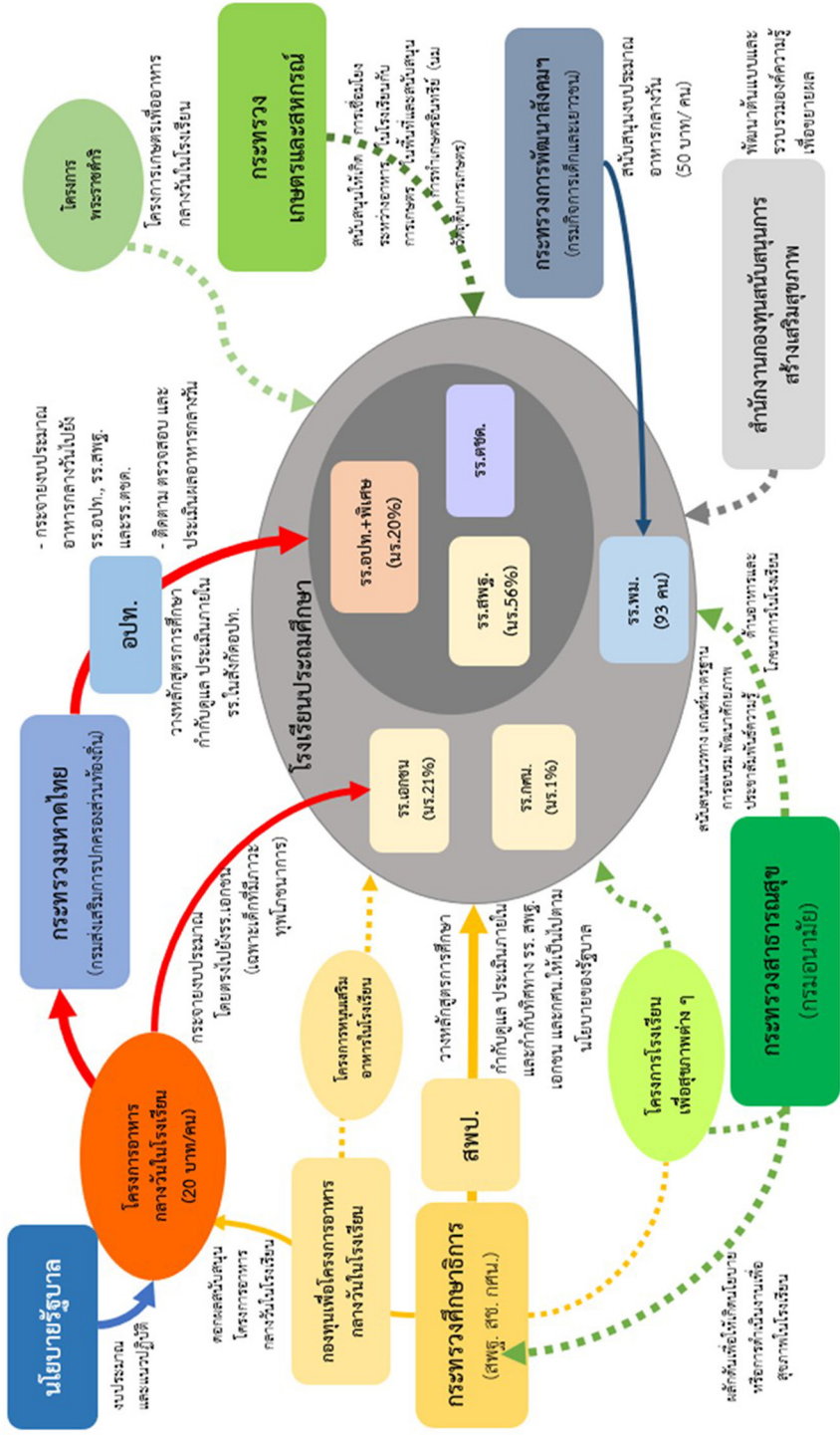
ประเทศไทยเห็นความสำคัญของการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียนมาเป็นระยะเวลาช้านาน โดยมุ่งเน้นที่การจัดอาหารกลางวันภายในโรงเรียน อาจจะเป็นเนื่องจากปัญหาความยากจน มีจำนวนเด็กที่ทุพโภชนาการ ไม่สมวัยและมีผลต่อการเจริญเติบโตตั้งแต่ ปี 2495 ที่กระทรวงศึกษาธิการได้ริเริ่มจัดอาหารกลางวันในโรงเรียนให้กับนักเรียน แต่มีอุปสรรคเรื่องงบประมาณ ในปี 2535 จึงได้มีการจัดตั้งพระราชบัญญัติกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษาขึ้น พร้อมกับโครงการอาหารเสริม (นม) โรงเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาเด็กที่มีปัญหาทุพโภชนาการและช่วยกระจายปริมาณน้ำนมวัวในตลาด และในปี 2542 ที่มีการระบุความสำคัญของการพัฒนาร่างกายและจิตใจ วินัย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาให้สมกับวัย ภายใต้ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พร้อมกับกฎหมายการศึกษาภาคบังคับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาตอนต้นปีที่ 3 และการกำหนดในโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลจัดสรรงบอุดหนุนประจำปีเพื่อสนับสนุนโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน อาจเรียกได้ว่าเป็นจุดเริ่มสำคัญของการพัฒนาโครงการส่งเสริมสุขภาพวัยเรียนในโรงเรียน

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียนมีมากขึ้นเมื่อมีการถ่ายโอนงบอุดหนุนประจำปีเพื่อสนับสนุนโครงการอาหารกลางวันไปให้กระทรวงมหาดไทยตาม พ.ร.บ. กำหนดและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปี 2542

เส้นทางพัฒนาขยายการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน

อ้างอิง: กรมพัฒนาและส่งเสริมอาหารและโภชนาการเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ. การศึกษาช่องว่างเครื่องมือทางโภชนาการและโภชนาการในโรงเรียนของประเทศไทย. 2563 (ดัดแปลง)

อ้างอิง: กรมพัฒนาฯ มากแจ้ง, อรทัย วลีวงศ์, ศิริวารธน พัทธสังสถชัย, แพทย์ อนุสรณ์, อนุสรณ์ธชา แพ่งการिया, ศศศักดิ์ เจริญสิทธิ์, การทบทวนข้อเสนอเชิงนโยบายด้านอาหารและโภชนาการในโรงเรียนจากองค์การระหว่างประเทศและการดำเนินงานของประเทศไทย, วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข 2665(12):215-48

การจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียนได้รับความสนใจมากขึ้น ทำให้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งในรูปแบบการงบประมาณสนับสนุนและคู่มือเครื่องมือสนับสนุนที่ช่วยให้โรงเรียนและเครือข่ายสามารถปฏิบัติงานได้ เช่น การเกิดโครงการส่งเสริมการจัดการอาหารและโภชนาการมากขึ้นเช่น โครงการเครือข่ายเด็กไทยฟันดี โรงเรียนเด็กไทยแก้มใส โรงเรียนต้นแบบนักเรียนไทยสุขภาพดี และโรงเรียนต้นแบบอาหารกลางวัน และการพัฒนาเครื่องมือที่สำคัญคือโปรแกรม Thai School Lunch จาก ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มหิดลและกรมอนามัย ทำให้มีเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่เตรียมรายการอาหารกลางวันสามารถออกแบบรายการอาหารกลางวันที่เหมาะสมต่อคุณค่าโภชนาการ จัดเตรียมปริมาณวัตถุดิบที่เหมาะสมได้ ตั้งแต่ปี 2555 และพัฒนาเป็นเกณฑ์ในการประเมินติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ในปี 2561 และยังมีคู่มือการจัดการอาหารกลางวันนักเรียนตามมาตรฐานโภชนาการ สุขาภิบาลอาหารปลอดภัยสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา ที่พัฒนาร่วมกันระหว่างกระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงศึกษาธิการ รวมถึงแนวทางปฏิบัติการจัดซื้อจัดจ้างสำหรับอาหารกลางวันในโรงเรียนจากกรมบัญชีกลาง และในปี 2564 ได้มีการประกาศให้โรงเรียนไม่จัดจำหน่ายเครื่องดื่มรสหวาน ขนมหวาน ขนมกรุบกรอบในโรงเรียน รวมถึงห้ามมีกิจกรรมส่งเสริมการตลาดอาหารและเครื่องดื่มทุกประเภทในสถานศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งอาจช่วยให้โรงเรียนได้รับความร่วมมือในการจำกัดการจำหน่ายอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพในและนอกรั้วโรงเรียนได้

คำนวณภาวะโภชนาการ (0 - 19 ปี)
INMU - ThaiGrowth
เกณฑ์อ้างอิง น้ำหนัก ส่วนสูง และเครื่องชี้วัดภาวะโภชนาการของประเทศไทย
กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พ.ศ.2538
ผศ. ดร. อุไรพร จิตต์แจ้ง สนับสนุนข้อมูลและให้คำปรึกษา

กรุณกรอกข้อมูลเพื่อใช้ในการคำนวณ

ชื่อ - นามสกุล :

เพศ : ชาย หญิง *

วัน/เดือน/ปี เกิด :

วันซึ่งน้ำหนัก/วัดส่วนสูง :

น้ำหนัก : กิโลกรัม ทศนิยม 1 ตำแหน่ง

ส่วนสูง : เซนติเมตร ทศนิยม 1 ตำแหน่ง

Copyright © 2009 Institute of Nutrition, Mahidol University | All Rights Reserved

รายละเอียดโปรแกรม ThaiGrowth ที่ช่วยคำนวณภาวะโภชนาการ 0-19 ปี
โดยสถาบันโภชนาการ

อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อว่ปัญหาการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียนอยู่เป็นประจำ แสดงให้เห็นว่าระบบการจัดการอาหารในโรงเรียนยังมีความจำเป็นต้องพัฒนาและแก้ไข้ปัญหาโดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ครูผู้ปฏิบัติงาน ชุมชน พ่อแม่ ผู้ปกครองและตัวนักเรียนเอง

โรงเรียนจะสามารถจัดการอาหารและโภชนาการที่ดีต้องทำอย่างไร

ปัจจุบันมีโรงเรียนที่สามารถจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียนได้ดีจนได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่าง ๆ และเป็นที่ยอมรับของชุมชน ผู้ปกครองและประชาชนคนอื่น ๆ จนโรงเรียนกลายเป็นต้นแบบในการพัฒนาและเป็นศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียนดังกล่าวมีแนวทางการทำงาน การใช้ทรัพยากรในและนอกโรงเรียนอย่างไรบ้าง ใช้กระบวนการทำงานอย่างไรจึงประสบความสำเร็จ มีอะไรบ้างที่โรงเรียนอื่นสามารถเรียนรู้และนำไปปฏิบัติ หนังสือเล่มเล็กเล่มนี้จะพาทุกคนไปเรียนรู้วิธีการริเริ่ม สร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลง ติดตามและแก้ปัญหาผ่านบทสัมภาษณ์และข้อค้นพบที่รวบรวมมาจากโครงการศึกษา ถอดบทเรียนความสำเร็จเพื่อขยายผล กรณีศึกษา : โรงเรียนประถมศึกษาและขยายโอกาสที่มีพัฒนาการในการจัดการอาหารและโภชนาการที่ดีเพื่อเสนอแนวทางในการขยายผล

ความตระหนักสร้างจุดเปลี่ยน

การเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน เริ่มต้นจากการที่โรงเรียนสังเกตเห็น สถานการณ์ที่เป็นไปของโรงเรียน การศึกษาพบว่า สถานการณ์ปัญหาอย่าง ภาวะโภชนาการของนักเรียน หรือสภาพการจัดการอาหารในโรงเรียนเป็นจุด กระตุ้นให้โรงเรียนต้องการเปลี่ยนแปลง

จุดเริ่มต้นของโรงเรียนที่สนใจริเริ่มโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน

“เราก็พบว่าเด็กส่วนใหญ่ที่มาจากข้างนอกจะไม่ได้รับประทาน อาหารเช้า แล้วก็พ่อแม่จะให้เงินมา มาถึงปั๊บเด็กก็จะซื้ออาหารฟาสต์ฟู้ด ทานแล้วก็เข้าโรงเรียน พอมาถึงในโรงเรียนเราก็พากันคิดว่าถ้าเราไม่ทำ เรื่องอาหาร โรงเรียนเราเรื่องผลการเรียนเรื่องสุขภาพนักเรียนคงไม่ดี แน่นนอน สิ่งที่ล่อหลอตาของพวกผมก็คือร้านค้าที่มาขายข้างนอกโรงเรียน นะครับ ตอนเย็นจะมีร้านมาตั้งแถวหน้าโรงเรียน ซึ่งเราเคยพยายาม ควบคุมพยายามกำกับแล้วทำไม่ได้ ประสานตำรวจก็ทำไม่ได้ ประสาน เทศบาลก็ทำไม่ได้ ประสานโรงพยาบาลก็ทำไม่ได้ โยนกันไปโยนกันมา

บอกว่าเป็นที่ทางหลวง ทางหลวงก็โยนมาที่ทางนี้ เพราะฉะนั้นอาหารที่มาขายโรงเรียนจะเป็นอาหารที่ไม่มีคุณภาพนะครับ ทีนี้พอเราให้คุณครูแต่ละชั้นลองสำรวจภาวะโภชนาการดู พบว่าเด็กในโรงเรียนมีภาวะเริ่มอ้วนกับอ้วนเยอะมาก ก็เลยเราจะทำยังไง ข้อมูลเราเด็ก 650 คนมีเด็กอ้วน 77 คนคิดเป็นประมาณ 13% ของนักเรียนทั้งหมด ทีนี้บางคนอ้วนมาก อ้วนแบบหนักเลย พอได้ข้อมูลอย่างนี้เราก็เลยมาคิดว่าเราทำยังไงที่จะทำให้สุขภาพนักเรียนดี”

ผู้อำนวยการโรงเรียนแห่งหนึ่ง

สภาพแวดล้อมทางอาหารรอบรั้วโรงเรียน เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคของนักเรียน หลายโรงเรียน ไม่สามารถจัดการควบคุมหรือขอความร่วมมือการจำหน่ายสินค้านอกรั้วโรงเรียนได้ และนักเรียนยังมีพฤติกรรมรับประทานอาหารตามชอบ อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางอาหารรอบรั้วนี้ทำให้โรงเรียนไม่สามารถพัฒนาภาวะโภชนาการของนักเรียนให้ประสบความสำเร็จได้เต็มที่

ผู้สัมภาษณ์ : แล้วหลังเลิกเรียนมีของมาขายอีก
ใหม่ พวกร้านอาหารที่เป็นรถ

นักเรียน : มีค่ะ

ผู้สัมภาษณ์ : เขาขายอะไรบ้างคะ

นักเรียน : เครบ ลูกชิ้น ค่ะ

ผู้สัมภาษณ์ : อะไรขายดีที่สุด เพื่อนๆชอบกิน
อะไรกัน

นักเรียน : ชอบลูกชิ้นค่ะ

ผู้สัมภาษณ์ : แล้วน้องหอยชอบไหม

นักเรียน : ชอบครับ

ตัวอย่างบทสนทนาจากการสัมภาษณ์นักเรียน
ถึงอาหารที่ขายรอบรั้วโรงเรียน

จะเห็นได้ว่าปัญหาอาหารรอบรั้วโรงเรียนเป็นปัจจัยหนึ่งที่เอื้อให้นักเรียน
มีพฤติกรรมบริโภคอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพ อย่างไรก็ตาม โรงเรียนไม่
สามารถจัดการการจำหน่ายอาหารรอบรั้วโรงเรียนได้ และขณะเดียวกันโรงเรียน
ก็ได้สังเกตเห็นถึงปัญหาของการจัดการอาหารในโรงเรียน เช่น การที่โรงเรียน
ไม่มีรูปแบบและหลักการในการจัดการอาหารหรือปัญหาเรื่องสุขอนามัย
ทำให้โรงเรียนลุกขึ้นมาสร้างการเปลี่ยนแปลงเพื่อแก้ไขประเด็นดังกล่าว

“เขาก็จะสั่งอาหารไว้กับร้านหนึ่ง พอเย็นเขาก็ไปสั่งกับร้านนี้ สมมติ
ชุมชนมันจะมีร้านค้าที่ขายของชำ พอเย็นเนี่ยเขาก็ไปสั่งไว้ เช้าเขาก็แวะ
เอามาอะไรรูปแบบนี้ ซึ่งมันก็จะได้อาหารกลางวันจากคนคิดคนเดียว และก็
จะทำอะไรก็ทำอยู่คนเดียว แต่ตอน ผอ. มาเนี่ย ผอ. ก็รู้ว่าเค้ามีปัญหาเรื่อง
ตรงนี้อยู่แล้วก็อยากให้เรามีส่วนร่วมรับรู้ว่าอาหารกลางวันมันยังงี้ ก็เลย
คิดกิจกรรมให้เขาจ่ายอาหารอะไรพวกนี้เข้ามา”

ผู้อำนวยการโรงเรียนขนาดกลางแห่งหนึ่ง

โรงเรียนที่ตระหนักถึงปัญหา ของสถานการณ์อาหารและโภชนาการของโรงเรียน แล้วต้องการจะเปลี่ยนแปลง ควรทำอย่างไรต่อ?

“เราก็ต้องลองผิดลองถูกมาก่อนพอสมควรนะครับ นี่คือการที่จะทำอะไรลงไปเราต้องวิเคราะห์สวอต (SWOT)* หมายถึงว่าจุดเด่นจุดด้อยของโรงเรียนอีกที่ว่าบุคลากรเขาคิดอย่างไร ชุมชนเขามองอย่างไรต่อโรงเรียนแล้วเด็กอยู่ในระดับไหนนะครับ ตรงนี้ผมมองลักษณะนี้มากกว่านะครับ เราช่วงนั้นเรียนบริหารมาด้วยก็เลยมองภาพอย่างนี้ เราจะหาจุดเด่นให้โรงเรียนอย่างไร ผมมองจุดตรงนี้ใช้เวลาพอสมควรประกอบกับเราต้องมองบุคลากรในโรงเรียนเราว่าขณะนี้ในปี 45 เป็นต้นมาเนี่ย ที่เราอยู่เนี่ยมีบุคลากรที่เขามีความสามารถทุ่มเทให้โรงเรียนขนาดไหนหรือเขาอยู่แบบไหนอย่างไรนะครับ นี่คือระยะแรกที่ผมลงมาด้วยวิธีคิดแนวทางการวิเคราะห์โรงเรียน ต่อจากนั้นผมเริ่มต้นที่มองเห็นปัญหาในโรงเรียนก่อน”

ผู้อำนวยการโรงเรียนแห่งหนึ่ง

* การวิเคราะห์สวอต (SWOT Analysis): การวิเคราะห์ SWOT เป็นวิธีการวิเคราะห์สถานการณ์และศักยภาพ โดยวิเคราะห์จากจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และจุดเสี่ยง (Threat)

สถานการณ์การจัดการของโรงเรียนข้างต้นทำให้โรงเรียนมีข้อกังวลใจเกี่ยวกับภาวะโภชนาการของนักเรียนที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่นักเรียนที่อยู่ในครอบครัวที่ยากจนและนักเรียนที่ไม่มีความรอบรู้ด้านโภชนาการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในโรงเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาภาวะโภชนาการและสุขภาพของนักเรียน

แล้วโรงเรียนที่ตระหนักรู้ถึงปัญหาแล้ว
ต้องดำเนินการอย่างไร
เพื่อบรรเทาสถานการณ์และแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น?

โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ เริ่มต้นและมีกระบวนการอย่างไร

จากการสัมภาษณ์โรงเรียนกว่า 13 โรงเรียน เราได้เรียนรู้ว่ากระบวนการเปลี่ยนที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นเริ่มต้นจาก การกำหนดนโยบาย เมื่อโรงเรียนมีนโยบายที่ชัดเจนทำให้โรงเรียนจัดการบริหารทรัพยากรได้เหมาะสมมากขึ้น โรงเรียนเริ่มสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดสรรทรัพยากรให้เพียงพอ และสุดท้ายเราพบว่าโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมีการติดตามประเมินผลเพื่อความยั่งยืนของกระบวนการเปลี่ยนแปลง

หลายโรงเรียนให้ความคิดเห็นกับเราว่า การเปลี่ยนแปลงในการโรงเรียนประสบความสำเร็จได้เพราะมีผู้นำโรงเรียนที่มีวิสัยทัศน์ดี มีความสามารถในการสร้างรวบรวมความร่วมมือได้ทั้งในและนอกโรงเรียน และบูรณาการการเปลี่ยนแปลงเข้ากับบริบทของโรงเรียนได้ จนท้ายที่สุดจากวิสัยทัศน์ของผู้นำ ก็กลายเป็นวิสัยทัศน์และพันธกิจของโรงเรียนได้

โรงเรียนควรจะกำหนดนโยบายอย่างไร

การกำหนดนโยบายของโรงเรียนเปรียบเสมือนการกำหนดทิศทางพัฒนา
ของโรงเรียน จากการลงพื้นที่ศึกษา คณะผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า โรงเรียนที่ประสบ
ความสำเร็จเรื่องการจัดการอาหารและโภชนาการมักมีวิสัยทัศน์หรือพันธกิจของ
โรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมสุขภาพของนักเรียน โรงเรียนเริ่มต้นจาก
การมีความเชื่อว่าการมีสุขภาพที่ดีเป็นรากฐานของการพัฒนาสติปัญญา
การเรียนรู้ และเชื่อว่าโรงเรียนควรช่วยพัฒนาทักษะชีวิตให้นักเรียน
ไม่ใช่เพียงการพัฒนาทักษะวิชาการเพียงอย่างเดียว ด้วยการวางแผนคิด
หรือรับนโยบาย ดำเนินงานในโรงเรียนทั้งด้านอาหารและโภชนาการ การส่งเสริม
สุขภาพอื่น ๆ จนทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จ เป็นที่รู้จักและยอมรับของ
คนในชุมชนและเป็นโรงเรียนตัวอย่างเรื่องการส่งเสริมสุขภาพนักเรียนในระดับ
ประเทศ

“ผมก็มองเป็นการกำหนดนโยบาย นโยบายในโรงเรียนที่ทำไมจึงจะมีสติปัญญาหรือสามารถเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียมกับในเมืองเขา แต่ยังไม่มันก็ได้หรือครับ เพราะเด็กก็คือเด็กนะครับ เด็กบ้านนอกเราไม่มีการดิ้ออะไรเลยทั้งสิ้นนะครับ นี่คือวางแผนไว้ว่า 4H อันแรกคือ Head อันที่ 2 คือ Heart ใจ คุณธรรมจริยธรรมในการที่จะช่วยพ่อช่วยแม่ช่วยสังคมอะไรตรงนี้ได้ อันที่ 3 Hand ได้ลงมือปฏิบัติแล้วเด็กได้ลงมือปฏิบัติจริงในโรงเรียนนะครับ ผมบอกผู้ปกครองเลยว่าถ้าเห็นเด็กจับไม้กวาด ถ้าเห็นเด็กจับจอบ ถ้าเห็นเด็กทำงานอย่าไปต่อว่าเด็ก อย่าบอกว่าใช้งานเด็ก ทำให้กวาดถูเป็น หัดจับจอบเป็น หัดปลูกผักเป็น ผู้ปกครองก็ยอมรับครับ เขาสนับสนุนอีกต่างหาก อันที่ 4 เรื่องของ Health สุขภาพนี่คือตัวสำคัญครับ ทำไมยังไม่ว่าเด็กจึงจะมีสุขภาพดี มีสุขภาพที่สมบูรณ์ เพราะผมคิดว่าไปที่ไหนก็แล้วแต่ ผมจะมองว่าเมื่อเด็กมีสุขภาพดี ร่างกายดี ไม่อ้วน ไม่เตี้ย ไม่ผอม -- หรือถ้ามีก็ต้องช่วยดูแลเขา -- คือถ้ามีอาหารดีอะไรพวกนี้

จะส่งผลต่อให้สติปัญญาของเธอ ผมคิดอย่างนี้ โครงการเด็กไทยแก้มใส ก็มองอย่างนี้นะครับว่าทำอย่างไรร่างกายเขาจะสมบูรณ์ไม่เจ็บออก ๆ แอด ๆ อดข้าวเข้ามา ก็มีอะไรประมาณนี้ ก็เลยมองว่าทำยังไงให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ สุดท้ายทั้ง 4 อย่างนี้มาสู่ให้เขามีความ Happiness มีความสุข แอปปีในตรงนี้นะครับ เพราะฉะนั้นสมัยก่อนเขาบอกโรงเรียนให้เรียนอย่างมีความสุข ถึงมันจะบ้านนอกก็ช่าง ให้มันมีความสุขในการมาโรงเรียน”

ผู้อำนวยการโรงเรียนแห่งหนึ่ง

แล้วโรงเรียนควรจะกำหนดนโยบายอย่างไรบ้าง ?

คณะผู้วิจัยได้สรุปนโยบายที่โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จแล้วออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

การจัดการ อาหารกลางวัน	จัดรายการอาหารกลางวันให้เป็นไปตามเกณฑ์ อาหารกลางวัน และจัดเก็บวัตถุดิบอาหาร กลางวันรวมถึงนมให้ถูกสุขอนามัย
การจัดการ สภาพแวดล้อม ด้านอาหาร	จัดการให้อาหารในและรอบโรงเรียนเป็น อาหารที่เหมาะสมต่อสุขภาพ ห้ามจำหน่ายน้ำ อัดลม ลูกอม ขนมกรุบกรอบที่มีความหวาน มัน เค็มสูง หรือให้มีการโฆษณาส่งเสริมให้นักเรียน บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารดังกล่าวเกินควร
การให้ความรู้ โภชนาการ	ให้ความรู้ในชั้นเรียนโดยบูรณาการเรื่อง โภชนาการในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และให้ ความรู้นอกห้องเรียนผ่านการลงมือทำกิจกรรม นโยบาย Active learning
โครงการสนับสนุน	จัดตั้งโครงการหรือกิจกรรมที่ช่วยสนับสนุนให้ เป้าหมายเรื่องสุขภาพของโรงเรียนเป็นจริง

โครงการ 5 ชั่ง

- (1) ชั่งอาหาร ให้เหมาะกับปริมาณอาหาร
ที่นักเรียนควรจะได้รับปริมาณที่เด็กควร
ได้รับ
- (2) ชั่งผัก ผลไม้
- (3) ชั่งหวาน ชั่งเค็ม น้ำหวานในร.ร.ไม่
เกิน 5%
- (4) ชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง เพื่อดูว่าต้อง
เพิ่มอะไร ลดอะไร
- (5) ชั่งเศษอาหาร วัดสถิติ, ส่งเสริมให้กิน
ให้หมด ให้ครูดูแลให้เศษอาหารน้อยลง

โครงการหมอน้อย

โครงการหมอน้อยสอนให้นักเรียนตรวจอาหาร
สร้างความตระหนักเรื่องอาหารปลอดภัย
โครงการปลูกผักในโรงเรียนและที่บ้าน เพื่อนำ
มาขายให้โรงเรียน เป็นผักปลอดสารพิษ

โครงการ ChoPA ChiPA

โครงการออกกำลังกายเพื่อลดปัญหาทุพ
โภชนาการในโรงเรียน

สื่อการเรียนรู้เรื่องโภชนาการที่นักเรียนทำ

กระดานแสดงรายการอาหารกลางวันพร้อมระบุหมวดอาหารที่จะได้รับในแต่ละมื้อ

รายการอาหารประจำสัปดาห์						
วัน	อาหาร	โปรตีน	คาร์โบไฮเดรต	วิตามิน	วิตามิน	ไขมัน
จันทร์	ไก่ผัดขี้เหล็ก	ไข่ไก่, เนื้อหมู	ข้าว	วิตามินซี, วิตามินอี	วิตามินซี	ไขมันดี
อังคาร	ข้าวผัดหมู	เนื้อหมู, ไข่ไก่, ถั่วแดง	ข้าวผัด	วิตามินซี, วิตามินอี	วิตามินซี	ไขมันดี
พุธ	ข้าวผัดหมู	เนื้อหมู, ไข่ไก่, ถั่วแดง	ข้าวผัด	วิตามินซี, วิตามินอี	วิตามินซี	ไขมันดี
พฤหัสบดี	ข้าวผัดหมู	เนื้อหมู, ไข่ไก่, ถั่วแดง	ข้าวผัด	วิตามินซี, วิตามินอี	วิตามินซี	ไขมันดี
ศุกร์	ข้าวผัดหมู	เนื้อหมู, ไข่ไก่, ถั่วแดง	ข้าวผัด	วิตามินซี, วิตามินอี	วิตามินซี	ไขมันดี

ตัวอย่างป้ายประกาศการควบคุมการจำหน่ายอาหารในร้านค้าสหกรณ์โรงเรียน

การจัดการศึกษาโภชนาการและการส่งเสริมสุขภาพ (Health and Nutrition Education)

เป้าหมายสำคัญของการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียนคือการสร้างสภาพแวดล้อมทางอาหารที่ดีให้กับนักเรียน ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสภาพแวดล้อมในโรงเรียน อย่างไรก็ตามนักเรียนจำเป็นต้องมีความรอบรู้ด้านโภชนาการ รวมถึงความรู้เรื่องสุขภาพด้านอื่น ๆ เพื่อพัฒนาทักษะ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพได้อย่างเหมาะสมต่อไปในอนาคต

โรงเรียนนครณศึกษา รายงานว่า เพื่อให้สร้างความรู้และปลูกฝังพฤติกรรมสุขภาพที่ดี โรงเรียนได้บูรณาการเรื่องการผลิตอาหาร การเลือกรับประทานอาหารและการดูแลสุขภาพร่างกาย เข้าสู่หลักสูตรการเรียนทั้ง 8 กลุ่มสาระ ทั้งในรูปแบบการเรียนในชั้นเรียนและการเรียนรู้นอกชั้นเรียน โดยเป็นการปรับใช้นโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” (Active Learning) ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ

ตัวอย่างกิจกรรม Active Learning ที่โรงเรียน สามารถทำได้

(1) กิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนด้านการ
เกษตร

(2) การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการอาหาร
และโภชนาการของโรงเรียน เช่น ให้นักเรียนเสนอ
รายการอาหารโดยพิจารณาคุณค่าโภชนาการตาม
โปรแกรม Thai School Lunch ทำให้นักเรียนได้ฝึก
เลือกอาหารที่เหมาะสมและยอมรับรายการอาหาร
กลางวันที่โรงเรียนจัดให้มากขึ้น

(3) การสร้างความรอบรู้ด้านโภชนาการ เช่น
การฝึกให้นักเรียนอ่านฉลากโภชนาการ และเรียนรู้เรื่อง
โภชนาการและความรอบรู้เรื่องสุขภาพอื่น ๆ

(4) กิจกรรมปรุงประกอบอาหารอย่างง่าย เพื่อ
ให้นักเรียนได้เรียนรู้ทักษะชีวิตและทักษะอาชีพต่อไป
ในอนาคต

กิจกรรมเรียนรู้นอกห้องเรียนด้วยการทำงานเกษตรเพื่อสนับสนุนเป็นอาหารกลางวันของโรงเรียน

ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขของโรงเรียน

การเปลี่ยนแปลงยอมมีอุปสรรค และอุปสรรคแรกที่โรงเรียนต้องเผชิญคือทรัพยากรที่ไม่เพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นด้านของงบประมาณ บุคลากร หรือความรู้

โรงเรียนเหล่านี้จึงได้รวบรวมทรัพยากรทั้งภายในและจากภายนอกเข้ามา เพื่อพัฒนาการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน การถอดบทเรียนในครั้งนี้จึงรวบรวมกระบวนการสร้างความร่วมมือของโรงเรียนดังกล่าวเอาไว้

โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จแต่ละแห่งมีต้นทุนทรัพยากรที่แตกต่างกัน จึงมีวิธีการบริหารทรัพยากรที่แตกต่างกัน เราเลยจัดรูปแบบต้นทุนทรัพยากรที่โรงเรียนแบ่งออกเป็น ทรัพยากรภายในโรงเรียน และทรัพยากรที่โรงเรียนได้รับจากภายนอก และศึกษาว่า ด้วยต้นทุนที่ต่างกันโรงเรียนมีการจัดการบริหารแก้ไขปัญหาในแต่ละประเด็นอย่างไร

ปัญหางบประมาณของโรงเรียนและแนวทางการแก้ไข

อย่างไรก็ตามหลายโรงเรียนยังจำเป็นต้องระดมงบประมาณอื่น ๆ โรงเรียนกรณีศึกษาได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการ สร้างความสัมพันธ์ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและช่วยเชื่อมโยงความร่วมมือหน่วยงานราชการในท้องถิ่นด้านอื่น ๆ โดยใช้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อาศัยต้นทุนทางสังคมของผู้นำหน่วยงานในการพูดคุย ดำเนินความสัมพันธ์ที่ด้วยมิตรไมตรีเพื่อทำความเข้าใจเป้าหมายของการทำงานของแต่ละหน่วยงานและตระหนักถึงปัญหาในการดำเนินงาน จึงทำให้เกิดความช่วยเหลือกันอย่างเป็นทางการภายหลัง นอกจากนั้นแล้ว เราสังเกตได้ว่าโรงเรียนที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนสามารถรวบรวมปัจจัยสนับสนุนจากคนได้ชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยมีทั้งการสนับสนุนในรูปแบบสิ่งของและรูปแบบเงินทุน จากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสร้างกองทุนข่าวสารโรงเรียน การทำบุญทอดผ้าป่าและรายได้จากการจัดกิจกรรมวิ่งเพื่อการกุศล การเขียนโครงการขอทุนสนับสนุนจากกองทุนสุขภาพตำบล รวมถึงได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิหรือหน่วยงานเอกชนที่เข้ามาทำกิจกรรม Corporate Social Responsibility (CSR)

แต่ยังมีปัญหางบประมาณที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงของนโยบายอยู่ เช่น งบประมาณที่ไม่เพียงพอในกรณีที่โรงเรียนมีจำนวนนักเรียนน้อยจนงบประมาณรายหัวที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีโรงเรียนขยายโอกาสที่โรงเรียนจัดอาหารกลางวันแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นด้วย

“นักเรียนทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติในมาตรฐานเดียวกัน เนื่องจากนักเรียนขยายโอกาสจะเป็นนักเรียนที่มีฐานะยากจนเป็นส่วนใหญ่ และสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมปกติก็ยังมีปัญหาภาวะโภชนาการเช่นกัน”

ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพของนักเรียน

“เงินอุดหนุนค่าอาหารกลางวันในปัจจุบัน จำนวนคนละ 20 บาท หากเทียบกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันที่มีค่าครองชีพสูงขึ้น ซึ่งวัตถุดิบต่าง ๆ มีราคาแพง อาจจะทำให้งบประมาณค่าอาหารกลางวันไม่เพียงพอ โดยปัญหานี้จะเกิดขึ้นกับโรงเรียนขนาดเล็กบางแห่งที่มีจำนวนนักเรียนน้อย เมื่อนำเงินค่าอาหารกลางวันจำนวนคนละ 20 บาท ซึ่งนำมาบริหารจัดการแบบถัวเฉลี่ยแล้ว ทำให้จัดหาอาหารได้ปริมาณที่ไม่เพียงพอ แต่เมื่อเทียบกับโรงเรียนขนาดกลางหรือขนาดใหญ่จะไม่พบปัญหานี้ เนื่องจากมีนักเรียนจำนวนมากพอ ดังนั้น หากสามารถที่จะเพิ่มเติมค่าจ้างแม่ครัวและค่าจัดการอื่น ๆ โดยแยกออกจากงบประมาณค่าอาหารกลางวันจำนวน 20 บาทได้ หรือสามารถเพิ่มอัตราค่าอาหารกลางวันให้มากกว่าจำนวน 20 บาท ซึ่งจะเป็นผลดีต่อโรงเรียนขนาดเล็กที่จะบริหารจัดการเงินค่าอาหารกลางวันได้อย่างเต็มจำนวน ทำให้อาหารกลางวันมีคุณภาพดีและมีปริมาณที่เหมาะสม”

ผู้เชี่ยวชาญการส่งเสริมและพัฒนากิจการศึกษาท้องถิ่น

สำหรับปัญหาความไม่คล่องตัวในการจัดสรรงบประมาณและติดตามผล การใช้งบประมาณ การถ่ายโอนงบประมาณระหว่างสังกัดกระทรวงมหาดไทย แก่โรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการที่ไม่คล่องตัว ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ ระหว่างภาคการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญเสนอให้มีการแก้ไขหลายวิธี เช่น

การจัดการงบประมาณออนไลน์จากส่วนกลาง ใช้ระบบเทคโนโลยีมาแก้ไขปัญหา

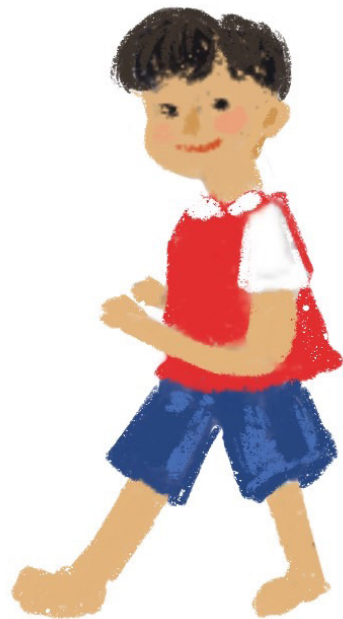
“ในเรื่องจัดการตัวเลขของเด็กที่มักอ้างว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการ จัดสรรหรือเบิกจ่ายบรายชื่อซ้ำซ้อน ควรจะหมดไป ใช้ระบบ IT ต่าง ๆ มาแก้ไข”
ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการอาหารในโรงเรียน

การปรับเปลี่ยน พ.ร.บ. การกระจายอำนาจ เพื่อถ่ายโอนงบประมาณไปสู่ โรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาโดยตรง เพื่อความคล่องตัวในการปรับเปลี่ยนยอดหนักเรียนระหว่างภาคการศึกษา

เมื่อพิจารณางบประมาณค่าอาหารกลางวันแล้ว หากจะให้นำกลับไปเป็น ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสนับสนุนงบประมาณส่วนนี้ให้กับโรงเรียนในสังกัด โดยตรง ย่อมจะเป็นผลดี ซึ่งจะเป็นการลดขั้นตอนที่อาจจะเกิดความล่าช้า หรือ ความไม่เข้าใจกันระหว่างโรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ แต่ข้อ กฎหมายในปัจจุบัน ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้กำหนดเงินค่าอาหารกลางวันเป็นเงินอุดหนุนทั่วไปและเป็นรายได้ที่รัฐบาลต้องจัดสรรให้กับองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น จึงทำให้เงินค่าอาหารกลางวันต้องผ่านองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ซึ่งเป็นไปตามกฎหมายที่กำหนดไว้ หากจะเปลี่ยนการจัดสรรงบ

ประมาณค่าอาหารกลางวันให้กับโรงเรียนระดับประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากกระทรวงมหาดไทยที่ต้องผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เปลี่ยนเป็นกระทรวงศึกษาธิการที่จัดสรรให้กับโรงเรียนในสังกัดโดยตรง จะต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเงินอุดหนุนค่าอาหารกลางวัน จะต้องมีเงินอุดหนุนทั่วไปที่รัฐบาลจะต้องจัดสรรให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 จึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงวิธีบริหารจัดการค่าอาหารกลางวันดังกล่าวได้ ดังนั้น จึงควรที่จะต้องมีการแก้ไขกฎหมายที่มีส่วนเกี่ยวข้องก่อน'

ผู้เชี่ยวชาญการส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษาท้องถิ่น

การทบทวนกฎหมาย ระเบียบ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถบริหารงบประมาณอาหารกลางวันได้อย่างคล่องตัวมากขึ้นแทน และควรมีการทำการตกลง กำหนดระเบียบการใช้งานงบประมาณระหว่างสังกัดกระทรวงที่ชัดเจนเหมาะสมมากขึ้น

‘ไม่เห็นด้วย (กับการถ่ายโอนงบประมาณอาหารกลางวันไปที่กระทรวงศึกษาธิการ) ภารกิจด้านสุขภาพเด็ก อปท. ควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบดูแลคุณภาพชีวิตของประชาชน ท้องถิ่นควรได้รับงบประมาณเพิ่มจังกักโภชนาการเพิ่มงบค่าอาหารโรงเรียน หรือมีหน่วยงานในพื้นที่มาร่วมรับผิดชอบการดูแลสุขภาพการแก้ปัญหาคือการกระจายอำนาจเพิ่มความเข้มแข็งภาคประชาชนดูแลจัดการตนเอง ระบบจะคล่องตัวสอดคล้องความต้องการท้องถิ่น ควรจัดการหน่วยงานมหาวิทยาลัยลงมาช่วยให้การศึกษาและช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้พัฒนาท้องถิ่น’

ผู้เชี่ยวชาญสาธารณสุขประจำพื้นที่

‘เสนอ 2 ทางเลือก ทางเลือกแรกให้แก้ไขปรับปรุงโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดย (1) ทบทวน ปรับปรุง แก้ไขกฎหมายจากระเบียบการถ่ายโอนงบประมาณ ให้เป็นการกระจายอำนาจและการใช้จ่ายงบประมาณในการดูแลจัดการอาหารและสุขภาพที่เป็นระบบและครบวงจร โดยให้เป็นความรับผิดชอบโดยตรงในการดูแลสุขภาพอนามัย ปัจจุบันมีการกำหนดตำแหน่งนักโภชนาการ ที่มีบทบาทหน้าที่ในการประเมินภาวะโภชนาการ ติดตาม วางแผน ให้ความรู้ด้านโภชนาการแก่ท้องถิ่น (2) ควรแก้ไขหมวดงบประมาณรายหัวสำหรับค่าอาหารกลางวันระหว่างโรงเรียนภายใต้สังกัดของอปท.และสพฐ. ให้ใช้ระเบียบงบประมาณที่เหมือนกัน (3) ควรสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ประสานงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และโรงเรียน และหากไม่สามารถสร้างความเข้าใจระหว่างสองสังกัดได้ เสนอให้จัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกับ สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กรมอนามัย กรม

บัญชีกลาง และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ให้มีบทบาทหน้าที่ดำเนินงานเรื่องการจัดสรรงบประมาณอาหารกลางวันโดยเฉพาะ และทำรายงานเสนอคณะรัฐมนตรี ปีละ 2 ครั้ง (4) ควรพัฒนาและจัดสรรการโอนงบประมาณแบบออนไลน์ โดยใช้เทคโนโลยีในการประมวลข้อมูล การประเมินผล และการตรวจสอบข้อมูลที่มีหน่วยงานรับผิดชอบการศึกษาระดับพื้นที่ ทั้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพป.) และอปท. มีส่วนร่วมในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น และส่งให้คณะกรรมการจัดสรรงบประมาณ ก่อนเปิดภาคเรียน 2 สัปดาห์ ทางเลือกที่ 2 ควรมีการแก้กฎหมาย การจัดสรรงบประมาณอาหารกลางวันย้ายกลับไปให้กระทรวงศึกษาธิการ โดยให้ สพฐ. เป็นผู้จัดสรรงบประมาณ ให้กับโรงเรียนโดยตรง'

ผู้เชี่ยวชาญการจัดการอาหารในโรงเรียน

ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรและแนวทางการแก้ไข

โรงเรียนขนาดเล็กใหญ่ต่างกันอาจจะมีจำนวนทรัพยากรบุคคลนี้ต่างกัน โรงเรียนที่มีจำนวนบุคลากรจำกัดมักใช้วิธีการให้ครูทุกคนทำงานร่วมกัน พยายามบูรณาการงานให้สามารถแก้ไขหลายปัญหาได้ ไม่เกิดเป็นภาระงานใหม่ และชี้ให้มองเห็นปัญหาและความสำคัญเรื่องอาหารและโภชนาการในโรงเรียนและมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาร่วมกัน คณะทำงานทุกคนรับรู้ปัญหาร่วมกัน ร่วมกันหาวิธีการแก้ไขและรับผิดชอบหน้าที่ต่าง ๆ ร่วมกัน โดยรูปแบบนี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ภายในโรงเรียน นอกจากนี้บางโรงเรียนได้พัฒนาโปรแกรมอิเล็กทรอนิกส์เพื่อตรวจสอบและรวบรวมข้อมูล เพื่อช่วยลดภาระครูและลดค่าใช้จ่ายด้านเอกสาร เพิ่มงบประมาณการจัดการด้วย

โรงเรียนที่มีจำนวนบุคลากรเพียงพอมักมีการกำหนดหน้าที่ของครูแต่ละคนที่แน่นอน ตัวอย่างบทบาทหน้าที่ที่โรงเรียนกำหนด เช่น (1) ผู้ดูแลโครงการอาหารกลางวัน ทำหน้าที่ดูภาพรวมการจัดการอาหารกลางวัน (2) ผู้ดูแลโครงการส่งเสริมสุขภาพของโรงเรียน (3) ผู้ดูแลบัญชีการเงินของโรงเรียน โดยเลือกครูที่มีความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ตามประเด็นเป็นผู้ดูแลหลัก

“ปัญหาก็คงจะเริ่มจากบุคลากรก่อน บางครั้งเขาก็จะมองว่าภาระงานมันมาก หรือบางครั้ง -- อย่างเช่นโครงการส่งเสริมผลผลิตที่เราทำในโรงเรียนนะคะ -- บุคลากรบางคนเขาอาจจะบอกว่ามันขาดทุน แต่เราก็พยายามบอกว่าขาดทุนคือกำไรนะคะ อย่างเช่นเวลาเราเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ เขาจะมองว่าคุ้มทุนไหมถ้าจะลงทุนค่าอาหาร มันก็แทบจะทุกโรงเรียนประถมศึกษาย่อยก็แทบไม่คุ้มนะคะ แต่เราต้องมองคนละด้านว่าสิ่งที่เด็กเขาได้เป็นประสบการณ์ชีวิต ที่เขาต้องเรียนรู้ พอออกไปสู่ชุมชนเนี่ย ถ้าคนมองคนละมุมก็จะมองแค่ว่าเขาแค่ตัวเงินเป็นหลัก ถ้าเอาตัวเงินเป็นหลักมันจะมีปัญหาทันทีเลยนะ แต่ถ้าเรามองถึงตัวเด็กก็ต้องแก้ในเรื่องของความคิด”

ผู้อำนวยการโรงเรียนขนาดกลางแห่งหนึ่ง
กล่าวถึงกระบวนการสร้างความร่วมมือบุคลากรภายในโรงเรียน

“ร้อยเรียงทุกโครงการให้เชื่อมโยงกันหมดเพื่อจัดการ วัตถุประสงค์ของโครงการอันหนึ่งก็ต้องมีเกี่ยวกับเพื่อสุขภาพของเด็ก [...] ทำเยอะขึ้นแต่ว่าทุกคนก็ช่วยกันนะค่ะ ร่วมมือกันทุกโครงการ ประเด็นคือเรามองแล้วว่ามันสัมพันธ์กันหมด งานไม่เพิ่มแต่ว่ามันคือมองไปคนละครูปแบบกันนะ ทำเพื่ออะไรอย่างนี้ ประเด็นย่อย ๆ เมื่อก็บอกว่ามีประเด็นคือเพื่อนักเรียน ประเด็นย่อย ๆ อย่างอื่นอย่างปลอดภัยก็มีสิ่งแวดล้อมเข้ามา เศรษฐกิจพอเพียงก็เหมือนให้เน้นเรื่องรู้จักการอยู่อย่างพอเพียงพอประมาณอะไรแบบนี้ไปด้วย พอมาเกี่ยวกับพวกอาหารกลางวันเนี่ยมันก็วนกลับไปเศรษฐกิจพอเพียง เอาผลผลิตมาเข้าอาหารกลางวันได้คือมันก็สัมพันธ์กันหมดแล้ว”

ครูโรงเรียนขนาดกลางแห่งหนึ่ง

ปัญหาการขาดแคลนความรู้และแนวทางการแก้ไข

เพราะการจัดการอาหารและโภชนาการเป็นงานที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญ ต้นทุนความเชี่ยวชาญที่โรงเรียนมีจึงมีผลต่อการทำงาน โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ เช่น หน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่ เจ้าหน้าที่คณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต (พชอ.) เจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หรือหน่วยงานวิชาการเกษตรจังหวัด และการที่โรงเรียนเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ช่วยให้โรงเรียนได้รับความรู้เพิ่มเติมจากคู่มือการทำงานที่ชัดเจน ระบบการอบรมให้ความรู้และมีระบบพี่เลี้ยงที่คอยให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่องและช่วยให้โรงเรียนสามารถแก้ไขปัญหาได้จนประสบความสำเร็จ

แนวทางการแก้ไข

1. เสนอการบรรจุตำแหน่งนักโภชนาการประจำพื้นที่ ในการทำหน้าที่ให้ความเชี่ยวชาญกับคณะทำงานในโรงเรียนและดูแลภาวะโภชนาการและอาหารของคนในพื้นที่

‘เห็นด้วยที่จะมีนักโภชนาการประจำตำบลเพื่อทำให้งานในมิติด้านโภชนาการในระดับตำบลได้รับการแก้ไขปัญหาแบบเป็นเอกภาพ และคาดหวังให้เป็นผู้บริหารจัดการระบบอาหารในชุมชน ผ่องถ่ายภารกิจด้านอาหารให้ชัดเจน ทำงานให้บูรณาการทั้ง 3 มิติด้านอาหาร คือความมั่นคง ความปลอดภัย และคุณค่าทางโภชนาการ’

ผู้เชี่ยวชาญสาธารณสุขประจำพื้นที่

2. เพิ่มศักยภาพของคนในพื้นที่ และใช้นวัตกรรมเข้ามาช่วย

‘ถ้ารัฐบาลมีงบประมาณที่เพียงพอให้มีนักโภชนาการประจำพื้นที่ก็จะเป็นเรื่องที่ดีที่สุด แต่ในความเป็นจริงน่าจะเพิ่มศักยภาพคนที่อยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว -- เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล -- ให้มีความรู้เรื่องโภชนาการที่มากขึ้น โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้าไปช่วย และสร้างความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย หรืออาชีพะในแต่ละพื้นที่ที่มีคณะกรรมการ หรือโภชนาการเป็นที่ปรึกษาประจำพื้นที่ได้ด้วย’

ผู้เชี่ยวชาญและผู้พัฒนานวัตกรรมส่งเสริมสุขภาพในวัยเรียน

3. วางแผนพัฒนาบุคลากรและหลักสูตรในการสร้างนักโภชนาการประจำพื้นที่โดยเฉพาะ เพื่อแก้ไขปัญหาในระยะยาว

‘ผู้สำเร็จการศึกษาดังกล่าวนี้ผลิตในจำนวนไม่กี่สิบคนต่อปี อาจคาดหวังที่จะให้ไปทำงานในระดับพื้นที่ได้ยาก เรื่องบุคลากรที่จะทำหน้าที่นี้ได้อย่างที่ตรงเป้าประสงค์นี้เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องคำนึงถึงอย่างยิ่ง เพราะถ้ามีการกำหนดตำแหน่งงานแล้ว ไม่มีผู้มีความสมบัติที่ใช้ อาจจำเป็นต้องรับผู้ที่จบทางด้านอาหารอื่น ๆ เช่น คหกรรม และเรื่องหลักสูตรอบรมเข้มข้น คณะกรรมการอาหารแห่งชาติได้เคยหยิบยกปัญหาในเรื่องนี้ และเคยได้คิดที่จะพัฒนาหลักสูตรเฉพาะสำหรับนักโภชนาการประจำพื้นที่โดยเฉพาะ อาจใช้เป็นหลักสูตรเพื่อการผลิตบุคลากรให้ตรงภาระกิจนี้ หรือในระยะเร่งด่วนอาจใช้เป็นหลักสูตรอบรมเข้มข้นสำหรับผู้ที่มีพื้นฐานอื่นที่ใกล้เคียงและมีความประสงค์จะทำงานนี้’

ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการอาหารในโรงเรียน

ปัญหาการติดตามผลและแนวทางการแก้ไข

สำหรับการติดตามและประเมินผลของโรงเรียน มีปัญหาที่ต้องการการพัฒนาหลายประการ

ประการแรกคือเรื่องความทับซ้อนของตัวชี้วัดของโรงเรียน เนื่องจากขาดการบูรณาการร่วมกัน

‘การติดตามและประเมินผลโรงเรียนแบบบูรณาการ เป็นเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ควรจะกำหนดให้หน่วยงานอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการติดตามพัฒนาระบบการจัดการอาหารและโภชนาการ เช่น กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข และสถาบันโภชนาการ อย่างไรก็ตาม การติดตามควรเน้นเพื่อความสำเร็จของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ และจะต้องไม่สร้างภาระให้กับผู้รับการติดตาม’

ผู้เชี่ยวชาญการส่งเสริมและพัฒนากิจการศึกษาคือภก.ทองถิ่น

ประการที่สองคือ ควรกำหนดตัวชี้วัดที่เหมาะสมต่อบริบทพื้นที่ เนื่องจากตัวชี้วัดที่ไม่เหมาะสมต่อพื้นที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนางาน ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้ข้อเสนอว่า ควรมีการกำหนดตัวชี้วัดที่เหมาะสมต่อพื้นที่ ให้อิสระพื้นที่ในการพัฒนาและตรวจสอบ

‘กระบวนการติดตามตัวชี้วัดควรเป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา โดยชี้จุดที่ควรปรับปรุงและแนะนำการแก้ไข ไม่ควรเป็นตัวชี้วัดและกระบวนการที่สร้างแรงกดดันให้กับพื้นที่’

ผู้เชี่ยวชาญโครงการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน

‘ส่วนกลางควรจะให้หน่วยงานระดับพื้นที่ มีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการ โดยกำหนดผลสำเร็จที่สะท้อนปัญหาของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินการประสบความสำเร็จในแต่ละพื้นที่ แทนที่จะสำเร็จที่ส่วนกลาง แต่ล้มเหลวในระดับพื้นที่’

ผู้เชี่ยวชาญการส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษาท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม ผู้เชี่ยวชาญยังเล็งเห็นความจำเป็นของการมีตัวชี้วัดกลาง เพื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายในระดับประเทศและกำหนดทิศทางการพัฒนาได้

‘การกำหนดตัวชี้วัดด้านการจัดการอาหารกลางวันในโรงเรียนและชุมชน ควรกำหนดเป็น 2 ส่วนคือ 1) ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ ซึ่งจะเป็นการสะท้อนการดำเนินงานของผู้ปฏิบัติในหน่วยงานทุกระดับ ภายใต้การดำเนินงานตามบริบทของท้องถิ่น 2) ตัวชี้วัดด้านผลลัพธ์ เป็นการประเมินผลลัพธ์ด้านภาวะสุขภาพของนักเรียนโดยเปรียบเทียบกับเป้าหมายระดับชาติ ได้แก่ สูงดีสมส่วน อ้วน เตี้ย เป็นต้น ซึ่งเป็นการสะท้อนผลการดำเนินงานด้านกระบวนการเปรียบเทียบกับเป้าหมายระดับชาติ ว่ากระบวนการดำเนินงานตอบโจทย์หรือไม่ และควรมีการพัฒนาการดำเนินงานต่อไปอย่างไร’

ผู้เชี่ยวชาญโครงการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน

การติดตามประเมินโรงเรียน ควรมีความโปร่งใสในการตรวจสอบ ควรสร้างระบบการติดตามที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาพร้อม โดยผู้เชี่ยวชาญเสนอให้มีระบบการตรวจสอบโดยชุมชน และผู้ติดตามควรมีความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อที่จะสามารถชี้แนะให้คำปรึกษากับผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ได้อย่างถูกต้อง

‘ควรมีการเสริมความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ผู้ที่มีบทบาทในการนิเทศ และ/หรือ ประเมินงานนี้ ซึ่งพบว่าผู้ปฏิบัติหน้างานไม่น้อยมีปัญหาจากผู้มีบทบาทดังกล่าวที่มีไม่มีความรู้ความเข้าใจ ชี้แนะหรือกดดันให้ดูแลการจัดอาหารตามความเชื่อหรือความเข้าใจของตน ควรมี website โดยเฉพาะสำหรับการดูแลอาหารและโภชนาการในสถานศึกษา ช่วยให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องต่าง ๆ ที่เหมาะสม ในทางปฏิบัติ สำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ [...] โอกาสของการใช้ไอทีเป็นหนึ่งในทางช่วยขยายผล จะมีประสิทธิภาพสูงในต้นทุนต่ำ’

ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการอาหารในโรงเรียน

สำหรับการติดตามภาวะโภชนาการหรือสุขภาพของนักเรียนผู้เชี่ยวชาญเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมาก ควรจะเปิดเผยข้อมูล คินข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ปกครอง เพื่อให้เห็นปัญหาร่วมกัน และผลักดันการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

‘เห็นด้วยกับการรายงานผลการประเมินสุขภาพนักเรียน การจัดการอาหารและโภชนาการของโรงเรียนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ปกครอง ชุมชนสามารถติดตามได้อย่างโปร่งใสและทั่วถึง เพื่อป้องกันปัญหาการทุจริตอาหารกลางวัน’

ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพของนักเรียน

ปัญหาที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้

แม้จะมีการร่วมมือร่วมใจรวบรวมทรัพยากรมาเพื่อพัฒนาโรงเรียนแล้ว แต่ก็ยังมีปัญหาที่โรงเรียนและชุมชนยังไม่สามารถแก้ไขได้

ปัญหาการขายอาหารมากมายรอบรั้วโรงเรียน

โรงเรียนไม่สามารถควบคุมการจำหน่ายอาหารรอบนอกรั้วโรงเรียนได้ และยังมีโรงเรียนที่ได้รับอิทธิพลจากการตลาดของบริษัทสินค้าอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพอยู่ เนื่องจากโรงเรียนดำเนินการจัดการด้านอาหารและโภชนาการได้เพียงแค่อาณาเขตในโรงเรียนเท่านั้น โรงเรียนไม่สามารถจัดการสภาพแวดล้อมรอบนอกโรงเรียนอย่างเช่น ร้านอาหารรอบรั้วโรงเรียน อาหารในร้านค้าชุมชนหรือร้านสะดวกซื้อได้โดยตรง ปัจจุบันอาศัยวิธีการทำความเข้าใจกับคนในชุมชนและให้ความรู้ในการเลือกซื้ออาหารและวิถีดูแลสุขภาพของนักเรียน

นอกจากนี้ การรับประทานอาหารกับครอบครัวมีอิทธิพลต่อการรับประทานของนักเรียนเป็นอย่างมาก เนื่องจากนักเรียนรับประทานอาหารจากนอกโรงเรียนเป็นส่วนมาก เฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปิดภาคการศึกษา เป็นผล

ทำให้ปัญหาภาวะโภชนาการของนักเรียนไม่เปลี่ยนแปลงไป หรือมีภาวะโภชนาการที่แย่งระหว่างปิดภาคการศึกษา

“มาถึงปั๊บเด็กก็จะซื้อเซเว่นซื้ออาหารฟาสต์ฟู้ดทานแล้วก็เข้าโรงเรียน เราสังเกตดูเด็กชอบมากที่สุดคือพวกหมูบั้งกับอาหารเซเว่น ตอนเช้าจะเป็นอย่างนั้นที่นี้พอมาถึงในโรงเรียนเราก็พากันคิดว่าถ้าเราไม่ทำเรื่องอาหารนี้โรงเรียนเราเรื่องผลการเรียนเรื่องสุขภาพนักเรียนคงไม่ดีแน่นอน สิ่งทีล่อหลอตาของพวกผมก็คือร้านค้าที่มาขายข้างนอกโรงเรียนนะครับ ตอนเย็นจะมีร้านมาตั้งแถวหน้าโรงเรียน ซึ่งเราเคยพยายามควบคุมพยายามกำกับแล้วทำไม่ได้”

ผู้อำนวยการโรงเรียนขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง

ปัญหาการทำตลาดของบริษัทอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพในโรงเรียน

อย่างไรก็ตาม โรงเรียนกรณีศึกษาได้เล่าถึงปัญหาที่โรงเรียนในเครือข่ายว่าโรงเรียนที่ไม่สามารถจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียนได้พบปัญหาอิทธิพลทางการตลาดของบริษัทอาหารที่เข้ามาในพื้นที่โรงเรียน หรือรอบรั้วโรงเรียน หรือในพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน โดยรายงานว่า มีหลายโรงเรียนที่ไม่สามารถเข้าร่วมโครงการส่งเสริมสุขภาพต่าง ๆ ในโรงเรียนได้ เนื่องจากโรงเรียนมีการจัดตั้งเครื่องจำหน่ายน้ำหวานน้ำอัดลมภายในโรงเรียนโดยที่บริษัทเครื่องจำหน่ายมีการเสนอค่าตอบแทนให้แก่โรงเรียนและมีผลขัดขวางนโยบายส่งเสริมสุขภาพของโรงเรียน

“ปัจจัยหนึ่งที่โรงเรียนหลายอย่างไม่เข้าร่วมโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพเพราะห้ามขายน้ำอัดลมนี้แหละ เพราะว่าพวกน้ำพวกนี้เขาพยายามให้เปอร์เซ็นต์โรงเรียน ใจ พวก (ชื่อบริษัทเครื่องดื่ม) พวกอะไรที่นี้เขาก็เข้ามาหลายรอบมาก โรงเรียนมัธยมที่เขาขายน้ำอัดลมเขาได้รถตู้เพราะว่าเขาได้ (เงิน) จากตรงนี้ แต่เราเข้มแข็ง มาที่ไรก็ไม่เอา”

ครูโรงเรียนขนาดเล็กแห่งหนึ่ง

หลังจากผ่านอุปสรรคปัญหาและแก้ไขจนสามารถจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียนจนประสบความสำเร็จ บุคลากรได้ฝากแรงบันดาลใจและความรู้สึกต่อการได้ช่วยให้ให้นักเรียนได้รับประทานอาหารที่ถูกหลักโภชนาการและมีทักษะการเลือกรับประทานอาหารเพื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่แข็งแรง

“ผอ.ว่าสิ่งหนึ่งที่เด็กจะได้แน่ ๆ ก็คือการดำเนินชีวิตที่เขาจะไปใช้ชีวิตเมื่อจบไปจากที่นี่ อย่างน้อย ๆ เขาได้เรียนรู้ตั้งแต่เรื่องของอาหารกลางวัน เรื่องของอาชีพเรื่องอะไรเอาไปดำเนินชีวิตในชีวิตจริง ๆ ของเขา ซึ่งเขาจะเรียนต่อหรือไม่เรียนต่อก็แล้วแต่ เพราะว่าเขาจะนำตรงนี้ไปปรับปรุงและไปเป็นแกนนำได้ สิ่งนี้คือสิ่งที่เรามองแล้วเราคิดว่าประสบความสำเร็จ อาจจะไม่ได้มองว่าเด็กต้องไปเป็นนู่นเป็นนี่หรอก เพราะว่าชีวิตของแต่ละคนแต่ละกลุ่มมันไม่เหมือนกัน การดำรงชีวิตนะเขาได้แน่นอนอย่างน้อย ๆ เคยภูมิใจกับเด็กที่เขาทำอาหารตรงนี้แล้วเขาไปสามารถเปิดร้านที่ขายของกับแม่เขา แล้วเขาทำขนมพวกนี้ขายในร้านเขาได้ขนมที่เขาเรียนมาจากโรงเรียนนี้ เราก็เห็นแล้วอย่างน้อย ๆ ก็ปลื้มใจ”

ผู้อำนวยการโรงเรียนขยายโอกาสแห่งหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ จากโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ

แม้โรงเรียนจะมีปัจจัยกระบวนการเพื่อแก้ไขปัญหาบางประการแล้ว แต่ยังมีปัญหาบางประเด็นที่โรงเรียนต้องการเสนอแนะ ได้แก่ (1) การบริหารงบประมาณอาหารกลางวัน (2) ทรัพยากรบุคคล (3) สภาพแวดล้อมทางอาหารและอิทธิพลทางการตลาด (4) ความตระหนักและกลไกสนับสนุนและความร่วมมือ และ (5) การแยกส่วนของนโยบายระดับประเทศ ปัจจุบันมีผู้เสนอแนะแนวทางแก้ไขดังนี้

1) การสร้างความร่วมมือของโรงเรียนกับหน่วยงานภายนอก (**School Partnership**) โรงเรียนเสนอแนะให้มีการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน หน่วยงานราชการในพื้นที่ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานสาธารณสุข เพื่อประสานความร่วมมือ สร้างความตระหนักร่วมกัน แบ่งปันทรัพยากรในพื้นที่และสร้างระบบการติดตามที่โปร่งใสระหว่างหน่วยงาน

2) การพัฒนาระบบติดตามประเมินผล (Monitoring & Evaluation system) เพื่อแก้ไขปัญหาการติดตามการดำเนินงานของโรงเรียนที่โปร่งใสและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าถึงข้อมูลและร่วมพัฒนาแก้ไขได้ ควรมีการพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลร่วมกัน ควรพัฒนาตัวชี้วัดต้องสะท้อนปัญหาในพื้นที่และเหมาะสมตามบริบท และควรพัฒนาระบบการให้คำปรึกษาคณะทำงานในพื้นที่ปฏิบัติงานโดยผู้เชี่ยวชาญ

3) การพัฒนาโยบายหรือมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหา (National policies & measures) โรงเรียนเสนอแนะให้มีการพัฒนาโยบายหรือมาตรการเพื่อจัดการปัจจัยสภาพแวดล้อมที่โรงเรียนไม่มีอำนาจในการจัดการบริหาร เช่น การมีมาตรการจัดการการตลาดอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพในโรงเรียนและรอบรั้วโรงเรียน

4) การพัฒนาการหลักสูตรการศึกษา (Health Education) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างยั่งยืน ควรมีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาให้เหมาะสมต่อสถานการณ์ปัญหา และเป็นการสร้างความรอบรู้สุขภาพที่ครอบคลุมด้านโภชนาการแก่นักเรียน ไม่ใช่เพียงการเรียนการสอนในห้องเรียนเท่านั้น

อย่างไรก็ตามข้อเสนอแนะแต่ละกลุ่มมีความทับซ้อนและต้องการปัจจัยสนับสนุนระหว่างกันเพื่อดำเนินการแก้ไขพัฒนาเพื่อการขยายผลโรงเรียนให้จัดการอาหารและโภชนาการให้สำเร็จได้

เป้าหมายของการขยายผล การจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน และแนวทางที่ควรขยายผลต่อไป

การศึกษาครั้งนี้ได้ขอข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อแนวทางในการขยายผลการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน รวมถึงเป้าหมายที่ควรจะเป็นในการพัฒนาประเด็นดังกล่าวของประเทศไทยในอนาคต ผู้เชี่ยวชาญได้แสดงความคิดเห็นถึงการพัฒนามาตรฐานการส่งเสริมสุขภาพแบบเป็นองค์รวม ไม่ใช่แค่ประเด็นอาหารในโรงเรียน แต่ควรครอบคลุมไปถึงความปลอดภัย สุขาภิบาลในโรงเรียน และการสร้างองค์ความรู้รอบด้านเพื่อให้นักเรียนสามารถดูแลตนเองได้อย่างเหมาะสม

‘การขยายผลการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน ด้านอื่น ๆ ควรครอบคลุมเรื่องมาตรฐานด้านสุขาภิบาลอาหารด้วย ได้แก่ สถานที่รับประทานอาหาร และบริเวณทั่วไป บริเวณที่เตรียม – ประชุมอาหาร ตัวอาหาร น้ำ น้ำแข็ง เครื่องดื่ม ภาชนะอุปกรณ์ การรวบรวมขยะและน้ำโสโครก ห้องน้ำ ห้องส้วม ผู้ปรุง ผู้เสิร์ฟ เป็นต้น นอกจากนี้ควรส่งเสริมและเสริมสร้างกระบวนการในโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ด้านสุขภาพ (Health Literacy) ในการเลือกรับประทานอาหารที่สะอาด ปลอดภัย รวมทั้งการดูแลสุขภาพด้านอื่น ๆ เพื่อให้ นักเรียนสามารถจัดการสุขภาพตนเองได้อย่างเหมาะสม’

ผู้เชี่ยวชาญโครงการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน

เป้าหมายในการพัฒนาการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียนควรมีเป้าหมายในการพัฒนาสุขภาพของเด็กนักเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในระยะสั้นไปจนถึงระยะยาว ส่งเสริมให้คนมีทักษะในการดูแลสุขภาพไปจนโตเป็นผู้ใหญ่และสร้างครอบครัวต่อไป ประเด็นดังกล่าวควรได้รับการพิจารณาให้เป็นวาระในการพัฒนาประเทศ

‘การจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน เป็นบันไดขั้นต้นที่จะช่วยให้ทุกชุมชน ทุกครัวเรือน ก้าวไปสู่เป้าหมายดังกล่าว มิใช่เป็นเพียงกิจกรรมการเลี้ยงอาหารเด็กให้อิ่มท้องเท่านั้น แต่เป็นส่วนหนึ่งที่จะส่งเสริมให้ครู เด็ก และผู้ปกครอง เรียนรู้วิถีการบริโภคประจำวันเพื่อโภชนาการที่ดี ผ่านอาหารกลางวันที่จัดบริการอย่างเหมาะสม จึงควรเป็นวาระแห่งชาติ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในระยะสั้นและระยะยาวของเด็กไทย ซึ่งจะเติบโตเป็นพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีความรู้ความเข้าใจที่จะดูแลคนรุ่นต่อ ๆ ไป การพัฒนาประเทศควรมีเป้าหมายในอนาคตที่รัฐควรสามารถรับภาระการเลี้ยงเด็กน้อยลง จากผลที่รัฐสามารถพัฒนาให้ประชาชนในประเทศมีเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้น จนเอื้อให้ผู้ปกครองสามารถดูแลอาหารลูกเองได้มากขึ้น’

ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการอาหารในโรงเรียน

นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญยังเสนอให้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน ในฐานะศูนย์กลางในการพัฒนาพื้นที่ควรมุ่งเน้นในการประสานความร่วมมือ สร้างระบบและบูรณาการการทำงานและพัฒนาโครงสร้างระบบอาหารภายในพื้นที่ให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตัวเองได้

‘ควรมุ่งเน้นการทำงานเพื่อมุ่งเป้าสู่ภาวะของเด็กวัยเรียน โดยการเชื่อมประสานระบบและกลไกความร่วมมือ บูรณาการการทำงานและพัฒนาโครงสร้างระบบการจัดการอาหาร โภชนาการ และสุขภาพ ที่เชื่อมโยง ตั้งแต่ต้นน้ำ-กลางน้ำ-ปลายน้ำ ครอบคลุม แบบพหุภาคีระดับองค์กรหลักของจังหวัด อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การ วางแผนยุทธศาสตร์จังหวัด กำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีแผนงาน-แผนเงิน ผู้รับผิดชอบ และ กลไกการกระตุ้น ติดตามประเมินผล ที่มีผู้ว่าราชการจังหวัด หรือรองผู้ว่าราชการจังหวัดที่รับผิดชอบ เป็นประธาน มีหน่วยงานยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย สำนักงานจังหวัด ท้องถิ่นจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด เกษตรจังหวัด พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ภาคีทางวิชาการ ภาคีภาคสังคม ชุมชน โรงเรียน โรงพยาบาล องค์กรภาคเอกชน และ องค์กร สาธารณะประโยชน์ เป็นต้น’

ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการอาหารในโรงเรียน

บทสรุป

นโยบาย วาระพื้นที่ โครงการที่เกี่ยวข้อง เป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและทำให้โรงเรียนมีนโยบายและสามารถถ่ายทอดมาเป็นแผนปฏิบัติงานของโรงเรียนอย่างมีโครงสร้างทางนโยบายและทรัพยากรสนับสนุนการทำงาน ดังนั้นการผลักดันวาระความสำคัญการพัฒนาคุณภาพของเด็กวัยเรียนระดับประเทศอาจทำให้มีการผลิตนโยบาย กลไก เครื่องมือเชิงนโยบาย และทรัพยากรที่จำเป็น มาสนับสนุนโรงเรียนให้ดำเนินการจัดการอาหารกลางวันได้ดีมากขึ้น

การมีนโยบายสนับสนุนระดับประเทศเพียงอย่างเดียวไม่อาจทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จในการจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียนได้ โรงเรียนจำเป็นต้องมีกระบวนการทำงานภายในที่สามารถถ่ายทอดนโยบายและความตั้งใจไปสู่การปฏิบัติจริง การศึกษาครั้งนี้พบว่าโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ

สำเร็จ มีกระบวนการในการจัดทำแผนปฏิบัติการและโครงการของโรงเรียนที่สอดคล้องกับนโยบาย มีกระบวนการจัดการอาหารกลางวันและสภาพแวดล้อมทางอาหารในโรงเรียน ให้การศึกษาด้านโภชนาการและทักษะการดูแลสุขภาพแก่เด็กนักเรียน และโรงเรียนต้องมีการบริหารทรัพยากรภายในโรงเรียนและทรัพยากรที่โรงเรียนได้รับสนับสนุนจากภายนอกให้มีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม โรงเรียนยังมีปัญหาและอุปสรรคบางประการที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้เอง เช่น ปัญหาการทำกรตลาตของอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพภายในและนอกโรงเรียน ในรูปแบบต่าง ๆ การสำรวจข้างต้นพบว่า รูปแบบการทำกรตลาตที่นิยมมากที่สุดคือ การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น การแข่งกีฬา การมอบทุนการศึกษา รวมถึงการตั้งตู้สินค้าอัตโนมัติ แจกอุปกรณ์กีฬาหรืออุปกรณ์ผลิตภัณฑ์ การศึกษาของแผนงานวิจัยนโยบายอาหารและโภชนาการเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพเรื่อง การศึกษาช่องว่างเครื่องมือทางนโยบายและการดำเนินนโยบายอาหารและโภชนาการในโรงเรียนของประเทศไทย เสนอแนะว่า ปัจจุบันเครื่องมือนโยบายด้านการควบคุมการค้าและการตลาดอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพยังขาดความชัดเจนและเข้มแข็ง เนื่องจากขาดบทลงโทษและขาดสภาพบังคับโรงเรียนอื่น ๆ ที่อยู่นอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในอนาคตควรมีการพัฒนามาตรการการจัดการสภาพแวดล้อมทางอาหารมากขึ้น เนื่องจากการศึกษาในประเทศอังกฤษ ของ Jennings และคณะ ในปี ค.ศ. 2011 พบความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการบริโภคอาหารของผู้คน โดยพบว่า เด็กที่อยู่ในพื้นที่รายล้อมด้วยอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพ มีน้ำหนัก ดัชนีมวลกาย เส้นรอบเอว และเปอร์เซ็นต์ไขมันที่สะสมในร่างกายที่มากกว่าเด็กที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่มีอาหารที่ดีต่อสุขภาพ ดังนั้นมาตรการจัดการดูแลสุขภาพแวดล้อมทางอาหารให้เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพนั้นมีความสำคัญ

โรงเรียนเป็นสถานศึกษาที่มีบทบาทหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้วิชาการ ทำให้มีการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการเรียนการสอนเป็นหลัก ความสำคัญของการมีสุขภาพที่ดีนั้นส่งเสริมการเรียนรู้ โรงเรียนควรมีการบูรณาการโครงการ/กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพของนักเรียนในหลักสูตรการศึกษา และเสนอแนะวิธี

การแก้ปัญหาเรื่องการแยกส่วนนโยบาย ความไม่ตระหนักถึงความสำคัญเรื่องสุขภาพกับการพัฒนาการของเด็กนักเรียนด้านวิชาการของโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วยการบูรณาการงานในเชิงระบบ ควรกำหนดกรอบการทำงานที่ให้ความสำคัญกับการมีนโยบายหรือโครงการที่เหมาะสมกับบริบทในโรงเรียน ครอบครัวและสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย

นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่า โรงเรียนยังมีปัญหาการขาดความเชี่ยวชาญภายในโรงเรียน เช่น ความเชี่ยวชาญด้านโภชนาการ แม้ในปัจจุบันจะมีการแต่งตั้งตำแหน่งนักโภชนาการแต่ยังขาดผู้ดำรงตำแหน่งในหลายพื้นที่ ทำให้ครูในโรงเรียนต้องแบกรับภาระหลายด้าน ใกล้เคียงกับสถานการณ์ในประเทศไต้หวันที่รายงานว่า บทบาทความรับผิดชอบของนักโภชนาการในโรงเรียนถูกปฏิบัติแทนโดยคุณครู ซึ่งทำให้การเรียนการสอนด้านโภชนาการ และการจัดรายการอาหารกลางวันสำหรับเด็กไม่เหมาะสมต่อความต้องการด้านโภชนาการในเด็กเท่าที่ควร จึงควรมีการผลักดัน สร้างแรงจูงใจให้มีนักโภชนาการประจำท้องถิ่นด้วยการกำหนดบทบาทภาระงานและค่าตอบแทนที่เหมาะสม ในขณะที่ยังไม่สามารถจัดสรรนักโภชนาการในพื้นที่หรือในโรงเรียนได้ คณะผู้วิจัยเสนอว่า ในอนาคตควรมีการใช้เครื่องมือ เทคโนโลยีหรือนวัตกรรม เช่น แอปพลิเคชัน FoodChoices หรือโปรแกรม Thai School Lunch เพื่อช่วยลดภาระของครูและควรสนับสนุนการทำงานของครูในโรงเรียนให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานต่อไปอย่างยั่งยืน และในอนาคตควรมีการสร้างระบบการติดตามการดำเนินงานของโรงเรียนที่โปร่งใส ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงได้เพื่อวางแผนนโยบายร่วมกัน ลดปัญหาความทับซ้อนของโครงการ และช่วยลดภาระของโรงเรียน ซึ่งในปัจจุบันมีมีโครงการเชื่อมโยง Big Data ระหว่างกระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงศึกษาธิการ และนวัตกรรมโปรแกรม KidDiary ที่สามารถติดตามประวัติสุขภาพเด็ก ประวัติการฉีควัคซีน การเจริญเติบโตและภาวะโภชนาการและพัฒนาการของเด็กและมีการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างผู้ปกครอง โรงพยาบาลและโรงเรียนโดยมีวัตถุประสงค์ในการติดตามพัฒนาการของเด็กสำหรับแพทย์และครอบครัวจากศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NEC-

TEC) ร่วมกับกุมารแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านต่อมไร้ท่อ พัฒนาการ และโภชนาการ การศึกษาครั้งนี้ สรุปได้ว่า การที่โรงเรียนจะประสบความสำเร็จในการจัดการอาหารและโภชนาการ โรงเรียนจำเป็นต้องมีกระบวนการ 4 กระบวนการ ได้แก่ (1) การกำหนดนโยบายและการดำเนินงานจัดการอาหารและโภชนาการของโรงเรียน (2) การบริหารทรัพยากรของโรงเรียน (3) การสร้างความร่วมมือของโรงเรียนกับครอบครัว ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ (4) การติดตามและประเมินผล เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาถอดบทเรียนถอดบทเรียนของแหล่งเรียนรู้เด็กไทยแก้มใส่วิถีสุขภาวะ ปี 2562 และการถอดบทเรียนการขับเคลื่อนการจัดการอาหารในโรงเรียนระดับจังหวัด ของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เมื่อปี 2561 พบว่า มีความสอดคล้องกัน การศึกษาดังกล่าวได้ระบุว่า การขับเคลื่อนประเด็นอาหารในโรงเรียนจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทั้ง 3 ภาคส่วน ภาครัฐ ได้แก่ สำนักเขตพื้นที่การศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานสาธารณสุขจังหวัด ภาควิชาการ ที่ช่วยเชื่อมโยงความรู้เพิ่มศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้อง และ ภาคประชาสังคม เช่น คณะกรรมการระดับตำบล ชุมชน เกษตร ที่ช่วยสนับสนุนทรัพยากรแก่โรงเรียน และการศึกษาดังกล่าวได้ระบุข้อจำกัดที่ใกล้เคียงกับข้อค้นพบในการศึกษานี้ คือ พื้นที่จำเป็นต้องมีทรัพยากรต้นทุน พร้อมความร่วมมือกับชุมชนถึงจะมีจุดแข็งในการขยายผล แต่หากพื้นที่ขาดความร่วมมือ ไม่มีแนวร่วมในการผลักดัน ขาดกลไกการทำงาน และการติดตาม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ให้ความสำคัญยังยึดติดกับรูปแบบการทำงานเดิม ก็จะเป็นจุดอ่อนที่ทำให้การดำเนินงานไม่ประสบความสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

1. Jennings A, Welch A, Jones AP, Harrison F, Bentham G, van Sluijs EMF, et al. Local food outlets, weight status, and dietary intake: associations in children aged 9-10 years. *American journal of preventive medicine*. 2011;40(4):405-10.
2. NECTEC. โปรแกรมบันทึกและคัดกรองการเจริญเติบโตและ พัฒนาการเด็กปฐมวัย (KidDiary). [เข้าถึงเมื่อ 2563. เข้าถึงได้ที่ :<http://www.kiddiary.in.th/>]
3. Wong, Y., & Chang, Y. J. (2012). The practices and needs of dietitian in school lunch program in Taiwan. *Asia Pacific journal of clinical nutrition*, 21(1), 134–138.
4. แผนงานวิจัยนโยบายอาหารและโภชนาการเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ. การศึกษาช่องว่างเครื่องมือทางนโยบายและการดำเนินนโยบายอาหารและโภชนาการในโรงเรียนของประเทศไทย. 2563.
5. พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก. มาตรา 22. (2546).
6. มูลนิธิสร้างเสริมวิถีบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ (มอส.). แหล่งเรียนรู้เด็กไทยแก้มใสวิถีชีวิตสุขภาวะ กรณีศึกษา : 12 จังหวัดนำร่องในพื้นที่ 30 โรงเรียน. 2562.
7. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. บทเรียนการขับเคลื่อนการจัดการอาหารในโรงเรียนระดับจังหวัด. 2561.
8. องค์การสหประชาชาติ(ประเทศไทย). (2545). อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก.

สแกน QR CODE เพื่อรับชมวิดีโอ
บทเรียน เสียงสัมภาษณ์จากโรงเรียนเรื่องการดูแลจัดการอาหาร
และโภชนาการเพื่อนักเรียน

สแกน QR CODE เพื่ออ่านรายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการถอดบทเรียนความสำเร็จเพื่อขยายผล
กรณีศึกษา : โรงเรียนประถมศึกษาและขยายโอกาสที่มีพัฒนาการในการจัดการ
อาหารและโภชนาการที่ดีเพื่อเสนอแนวทางในการขยายผล

ด้วยการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)